

LES DINÀMIQUES LINGÜÍSTIQUES A LA FRONTERA. REALITATS LOCALS I REALITATS ADMINISTRATIVES EN ELS PROCESSOS DE MINORITZACIÓ: RIBAGORÇA I ARAN A L'INICI DEL SEGLE XXI

Havia hagut d'anar a l'Índia per adonar-me d'una cosa que abans ignorava: que el meu desconeixement de l'anglès era una limitació relativa, ja que, allà, només el parlen les elits. Menys d'un u per cent de la població! Els altres només parlen algun idioma de les desenes que s'utilitzen al país. D'alguna manera, el desconeixement de l'anglès m'agermanava amb l'home del carrer de les grans ciutats o amb el pagès dels llogarrets que deixava enrere, feia que m'hi sentís més proper. Jo i els cinc-cents milions d'habitants de l'Índia que d'anglès no en sabien ni un borrall anàvem lligats al mateix carro!

Ryszard Kapusciński, *Viatges amb Heròdot*, 2004 (Barcelona: Empúries-Anagrama, 2006).

Resum

El context geogràfic del Pirineu central ofereix un bon nombre de casos d'encreuament entre fronteres lingüístiques i fronteres polítiques on les primeres no coincideixen amb les segones en el seu traçat. Això permet contrastar diferents àmbits polítics per a una mateixa llengua i diferents àmbits lingüístics per a un mateix context polític. En aquest article considerem diferents polítiques lingüístiques per al domini català i diferents contextos lingüístics, català i occità, per a la política lingüística sota administració autònoma catalana, en contrast, per al cas occità, amb el que trobem enllà de la frontera política entre els estats espanyol i francès, on l'occità també és parlat. El que en resulta són algunes conclusions que conviden a replantejar determinades interpretacions sobre el paper social de la diversitat intralingüística i a promoure accions en aquest sentit.

Paraules clau: Pirineus, frontera, dinàmiques lingüístiques, minorització, Ribagorça, Aran.

Jordi Suïls Subirà
Universitat de
Lleida-Departament
de Filologia
Catalana i
Comunicació

Abstract

The geographic context of the central Pyrenees offers a good number of crossings between linguistic and political borders, which allows us to contrast different political areas into a single language and different linguistic areas into a single administrative context. In this article the contrast is observed between different linguistic policies for the Catalan linguistic area and different linguistic areas, Catalan and Occitan, affected by the politics of language planning applied under the Catalan autonomous administration, again in contrast, for the case of Occitan, with what is

found along the border between the French and the Spanish states, where Occitan is also spoken. As a result, some conclusions are offered that invite us to review some interpretations concerning the social role of intralinguistic diversity and to promote actions in this sense.

Keywords: Pyrenees, border, linguistic dynamics, minorization, Ribagorça, Aran.

0. Presentació

Sahlins (1993: 27) expressa el paper que juguen les fronteres estatals en el món occidental actual, un paper que els ha estat atorgat més recentment que no ens semblaria a primera vista i que s'ha fet sentir en el nivell dels individus pel fet d'atribuir-los una nova condició administrativa i identitària:

La creació de l'estat territorial i les seves fronteres (límits polítics) constitueix un component del modern estat-nació; l'emergència de la identitat nacional (tant francesa com espanyola, portuguesa, alemanya, holandesa o italiana...) en constitueix un altre. Segons els coneixements rebuts, aquestes nacions modernes es van formar des de centres polítics cap enfora i es van imposar sobre grups marginals o sobre regions perifèriques en un procés d'«assimilació» i «integració» culturals i institucionals. La identitat nacional, des d'aquest punt de vista, és l'expressió de la unitat cultural i la consciència nacional consolidades dins del marc polític d'un estat centralitzat.. L'experiència paradigmàtica és, per suposat, la de França. Tot i que una vella generació d'estudiosos va veure en la Revolució Francesa un període formatiu en la creació de la unitat francesa, l'erudició més recent suggereix que França només esdevé una nació unificada en una data sorprenentment tardana, ja que fins als primers temps de la Tercera República (1870-1914) l'estat francès no crea les xarxes de carreteres i de vies fèrries, i no estableix les polítiques d'educació primària obligatòria i de servei militar obligatori universal gràcies a les quals els camperols passen a ser francesos.¹

Si fa no fa, tots els estats contemporanis occidentals han tractat de manera semblant la relació entre la llengua oficial i les parles minoritàries: una llengua unificada, codificada, lligada a l'avenç cultural i el pensament abstracte, enfront del món de l'espontaneïtat, la innocència de la natura i la concretesa, però també el caos, la dispersió i l'endarreriment². L'esquema, com hem dit, es deixa aplicar igualment a la coexistència asimètrica entre llengües i a la relació entre les varietats d'una mateixa llengua, on es pot caure fàcilment en el judici reduccionista que oposa, a la norma explícita apresada a l'escola, les manifestacions lingüístiques populars. Són, doncs, les institucions polítiques les que estableixen la jerarquització entre diferents fets lingüístics d'acord amb el paper que els atorguen en el propi àmbit administratiu.

En aquest sentit, un punt interessant de l'espai fronterer és que constitueix el lloc on el paper conferit institucionalment a la llengua del territori troba els seus límits en termes físics, i aquest encontre en sotmet a verificació l'aplicabilitat. Així per exemple, essent que un marc administratiu territorialment delimitat oficialitza una llengua que fins fa poc no posseïa aquest rang, què resulta de l'evidència que efectivament hi ha una continuïtat transfronterera d'aquesta llengua? I especialment pel que fa al paper de la llengua estàndard:³ quines opcions tenim quant a tractament de la variació geogràfica quan la difusió de l'estàndard només compta amb suport administratiu en una part del territori on aquella variació es produeix?⁴

1. Marc territorial

Els contextos sociolingüístics de l'Alta Ribagorça i la Vall d'Aran posen de manifest les particularitats que resulten, en el nivell local, de la interacció entre el caràcter essencialment fronterer d'aquests àmbits i les dinàmiques estatals i regionals (és a dir els contrastos que es donen entre estats i, al si dels estats, entre les seues unitats administratives). El factor clau en aquest punt és el caràcter minoritzat de les varietats lingüístiques pròpies d'aquests territoris i l'existència de diverses polítiques relatives a la llengua segons quina de les entitats administratives observem. En la mesura que, per a la població de les àrees en joc, les realitats lingüístiques prenen un valor identitari,⁵ aquesta dinàmica suggereix l'aparició de nous components pel que fa al paper de les fronteres i pel que fa al panorama sociocultural.

La rellevància del factor geopolític en la configuració geolingüística, el que ací anomenarem variable territorial, s'observa allà on altres de caràcter ambiental poden ser descartats o tinguts per menors. En aquest sentit, els dos àmbits que considerem presenten una clara preponderància del fet fronterer enfront d'altres.

El cas de la frontera catalanoaragonesa és evident: allà el riu serveix en bona part com a línia «natural» amb la qual coincideix el límit administratiu. Aquest no és pas ignorat, i l'adscripció a una o altra banda és un fet que qualsevol dona per normal i assumit. Tanmateix, hi ha una consciència de comunitat territorial els límits de la qual no són precisos però que té una expressió lingüística que la defineix: el terme *país* designa l'abast territorial d'aquella comunitat i fa evident que la frontera administrativa no ha tingut una incidència cultural apreciable: uns mateixos costums, una mateixa mentalitat, unes mateixes maneres d'expressar-se, i, aparentment, uns processos idèntics pel que fa a l'evolució que hi ha suposat l'arribada dels transports per carretera i el creixement d'algunes poblacions com a centres administratius i de serveis. Per a l'Alta Ribagorça, cal parlar del Pont de Suert com a nucli centralitzador per a totes dos bandes del límit administratiu. Socioeconòmicament, doncs, no podem parlar de

canvis que han afectat una banda i no pas l'altra. És per això que difícilment trobaríem testimonis d'on deduir contrastos: els autors poden mostrar coneixement del fet que hi ha una frontera, però no hi trobaríem observacions rellevants sobre diferències a banda i banda.

Per contra, el contrast entre una banda i l'altra de la frontera francoespanyola, deixant de costat les diferències quant a règim jurídic i centrant-nos en les que trobem a tocar del camí, no és d'ara. En termes socioeconòmics podem endevinar diferències prou visibles a mitjan segle XIX. L'anònim alemany que, el 1842, fa una incursió a Viella des de Luishon, se sorprèn del contrast entre totes dos valls (citem a partir de Gillis, 1973: 55-71):

Désordre prodigieux, manque de propreté. Aussi le pullulement de la vermine y est à l'ordre du jour. La présence de fortes grilles de fer aux fenêtres du rez-de-chaussée, même dans les fermes, témoigne de quelque persistance du droit du plus fort et de la mauvaise police du pays.

I més endavant es constata:

Même l'inscription: Place de la Constitution, presque entièrement détruite par les balles et les coups de baïonnettes n'a pas été réparée, ce qui prouve que le nouvel ordre des choses a récemment pris pied ici. Peut-être aussi que les derniers vainqueurs pensent qu'une réparation pourrait bien être inutile.

Mig segle més tard, un altre viatger farà una incursió en sentit contrari, des de les valls d'Aneu, i constatarà a grans trets que les coses no han canviat gaire i que la situació a la Vall d'Aran no és pas diferent de la del Pirineu meridional contigu:

Deixar Esterri fou d'alguna manera igual com deixar l'Hospitalet; ens disposàvem novament a travessar la gran espinada dels Pirineus, tot i que aquesta vegada en sentit oposat. La gran diferència, però, era que en deixar l'Hospitalet abandonàvem una França moderna, plena de modernitat i cultura, endinsant-nos en un país misteriós, inalterat, impertèrrit i primitiu. Però deixar Esterri no era abandonar Espanya, ja que allà on hauria de ser naturalment el costat francès de la serralada, Catalunya envaeix la divisòria posant un peu a l'altra banda —la Vall d'Aran— en direcció a les planes gascones. (Ballantine, 1993: 100)

Alguns anys més tard, l'excursionista Juli Soler i Santaló (Soler i Santaló, 1906: 42-43) fa algunes observacions sobre els trets de l'Aran i dels seus habitants. La descripció que en fa és ben bé la que trobaríem per a qualsevol vall pirinenca on l'economia continua basada en l'explotació ramadera i forestal.

Ja en la segona meitat del XIX, les aigües termals de les valls bearneses, bigordanes i comengeses serien lloc de pelegrinatge massiu, tal com hem apuntat més amunt, per a la noblesa i la burgesia d'arreu de França, i també d'Alemanya o la Gran Bretanya. Els testimonis que en donen fe són prou aclaridors. Així, l'anònim alemany parla de Luishon el 1842 (Gillis, 1973: 55-71):

Enrichis de merveilleux environs, Luchon et sa vallée ne peuvent être comparés à aucun autre lieu des Pyrénées sous le rapport de la beauté des panoramas et les possibilités d'agréables promenades. A ces avantages s'en ajoute un autre: la vallée de Luchon et les proches plaines du Languedoc suffisent à assurer le nécessaire approvisionnement. Les fruits, les légumes frais, le poisson, le gibier et même, à la mi-août, les raisins de Saragosse peuvent être trouvés chaque matin sur le marché de la petite ville.

Brunet (1997) en cita diversos que fan referència a la regió de Luishon; com ara, quaranta anys més tard, el testimoni de Perret (1884: 161-164; citat de Brunet):

Nous traversons le vieux Luchon, et nous voici dans ces fameuses allées d'Etigny, connues de l'Europe entière. [...] Ce qu'il y a, dans cette station de Luchon, de singulier, d'amusant et d'insupportable à la fois, c'est d'y rencontrer le tout Paris.

—Tiens, c'est vous! Oh! Cela ne m'étonne pas; tout le monde est ici.

[...] Les voitures se succèdent, ramenant les excursionnistes de la vallée du Lys ou de la vallée d'Oô; puis viennent les cavalcades. Chevaux, mulets, ânes: il y a huit cents de ces quadrupèdes à Luchon; la foule des baigneurs et le goût des promeneurs n'exigent pas moins; toute cette prodigieuse cavalerie n'a pas un instant de repos pendant deux mois, et ce tumulte est le plus vif attrait de Luchon, pour la plupart des visiteurs. On a passé le printemps à Paris, on vient à Luchon en été; pour peu qu'on aille en septembre et octobre à Biarritz, et, l'hiver arrivé, qu'on se rende à Nice ou à Monaco, on ne sortira pas du tourbillon d'un bout à l'autre de l'année.

Així doncs, mentre que el Pirineu francès ha esdevingut lloc d'atracció del turisme parisenc, a la Vall d'Aran no hi ha cap mostra d'aquest fenomen, ni el turisme hi arribarà realment fins ben bé el darrer terç del segle XX. D'ací que els testimonis dels visitants francesos, alemanys o francesos que hi fan incursions (sempre breus, d'una o dos jornades) semblen els de qui ha entrat per un moment en un lloc on el temps resta aturat; d'ací que se'n constata la pràctica absència de solució de continuïtat en relació amb les valls veïnes del Pallars, igualment endarrerides en termes socioeconòmics; i d'ací que un excursionista que es distingeix per la seua capacitat d'observació dels aspectes humans, com és Soler i Santaló, ens diga que a l'inici del segle XX la Vall d'Aran és encara fidel a la vida tradicional.

Els testimonis que entren a la vall des de França, però, podrien mostrar la càrrega del prejudici francòfil i de la comparació entre la ruralia aranesa i el cosmopolitisme luixonès. Tanmateix, val a dir que aquest darrer punt, l'accessibilitat de Luixon, testimonia la facilitat d'accés que les valls de la banda francesa ofereixen a la xarxa viària de l'estat, mentre que Aran continuarà aïllat encara molt de temps: els excursionistes hi arriben a peu o a lloms d'animals. Enllà de la frontera, doncs, l'Occitània del darrer terç del XIX i primer del XX és un món que s'aboca a diluir-se en la construcció de l'estat: comunicacions, escolarització, patriotisme centralista, i francofonia. Weber (1976) fa una anàlisi d'aquesta circumstància des d'un punt de vista que ens interessa especialment, el d'aquells que no escriuen la història, els il·lustrats que constitueixen la gran majoria dels francesos d'aquell moment. La interpretació del que s'esdevé amb la llengua d'oc al llarg dels segles XIX-XX corre sempre el perill d'anar esbiaixada per l'existència del Felibritge i el que en deriva. Aquest fou un moviment en gran mesura elitista, més lligat a l'avenç del francès que a la recuperació de l'occità (consciència de pèrdua, idealització compensatòria). Weber, justament, mostra com entre 1880 i 1914 el panorama lingüístic s'inverteix: si cap a 1880 es pot parlar de refús envers la francesització i de bilingüisme passiu en relació amb el francès, a la fi del període hom constata que els bilingües es defensen pitjor en *patois* que no pas en francès, i aquests són majoritàriament els joves. Weber (1976: 94) cita l'Abbé Gorse (*Au bas pays de Limousin*, 1896) per a descriure l'estat de coses a darrers del segle XIX:

«Right now, the peasant has no language to serve him. Patois he has unlearned; he even lacks the words to express his thought. And when he uses them it is absurdly. He does not know what they stand for. The french into which he is brutally thrown... makes him forget his Limousin language, but does not get through to him.» [...] If, in certain parts of France, the transition did cause pain, it did so only for limited periods [...]. But the experience marked the minds for generations. Its high-water mark, around the end of the nineteenth century, was also a high point of political and social torment. And its products, like the daughters and sons of the American immigrants, would face the great challenge of the First World War with a resignation born of their condition, but also with the firm certitude of neophytes.

Els factors són diversos però s'escau de dir, en primer lloc, que tenen un efecte especialment visible entre les classes populars de la ruralia: en una trentena d'anys, apareix com a cosa tota nova una actitud explícita envers la parla pròpia (ara anomenada genèricament *patois*) enfront del francès, i aquesta actitud afavoreix el segon i representa la fi de la primera en qüestió d'una o dos generacions, tant com hom vol abandonar l'endarreriment que hi va relacionat i, doncs, de manera prou més acusada allà on se'n percep, amb raó o no, la vivència directa. Ningú, en cap racó de l'estat, en resta al marge, i en aquest moment històric hem de trobar l'arrel del contrast que notem en travessar la frontera francoespanyola.

Si Krüger i altres podien observar les clares semblances en la vida tradicional d'una i altra banda, ja llavors els contrastos són cada vegada més profunds pel que fa a les mentalitats, a la vivència cultural, a les actituds envers la llengua pròpia i la de l'estat.

En aquest sentit, és interessant la contribució de Sarrieu (1923) en una data crucial, que constata (en la mesura que proposa de fer-hi front) l'actitud pejorativa que els meridionals senten envers la seua llengua autòctona i la predisposició generalitzada a abandonar-la a efectes de transmissió cap als seus descendents:

Oui, elle vivra, elle durera, c'est aussi notre ferme espoir, mais à une condition essentielle, on pourrait presque dire unique: A LA CONDITION QUE LES ENFANTS DE CHEZ NOUS LA PARLENT TOUJOURS.— Il est vrai que cette condition elle-même en implique à son tour d'autres: état d'esprit des parents à transformer, préjugés à renverser, presse à pénétrer, règlements à modifier, et notamment —question qui touche tout particulièrement les professeurs et les universitaires— place à faire dans toutes les écoles à l'enseignement de la langue d'oc.

S'escau de dir que Sarrieu, per raons de residència, viu molt directament l'àmbit coseranès (especialment luixonès), que ens interessa ací per la seua immediatesa física amb Aran.

Gómez-Ibáñez (1975) remet a diversos treballs precedents que s'ocupen de l'anàlisi de la geografia humana del Pirineu: Daveau (1959), Prescott (1969), Sorre (1913), Birot (1937). En general, aquests emfasitzen el factor climàtic o orogràfic per a explicar els contrastos a banda i banda. Però, per al cas aranès, les coses no es deixen encabir en aquesta perspectiva:

The Vall d'Aran is lush and green, the source of the Garonne: a valley of the 'French' side which belongs to Spain. The Aranese enjoy the generous climate of the northern slope. However, most of them have a lower standard of living than their French neighbours. A common sight in Aran are the old women who spend their days watching three or four cows graze unfenced meadows near the village, whereas a few kilometres away in France, electrified fences keep the cows from straying (Gómez-Ibáñez, 1975: 2-3).

Notem que l'observació es podria considerar caduca ja en el seu moment (1975): en pocs anys, la diferència quant a «standard of living» serà molt a la inversa. La constatació, una dècada més tard, hauria estat molt diferent, les iaies que vigilen tres o quatre vaques haurien desaparegut del paisatge, però segurament també les vaques, i potser el prat mateix i tot, al davall d'algun projecte urbanístic o algun hotel. A l'altra banda, els veïns continuen basant la seua economia en el sector primari. És possiblement la feblesa econòmica la que afavoreix un canvi tan dramàtic en el cas aranès, un cop la indústria turística obre una nova via. Però ara, l'entrada al segle XX en tot just un parell de dècades, amb noves

necessitats i nous valors, incideix altrament en la percepció de la pròpia condició cultural i lingüística; la situació, per ser breus, es continua assemblant més al que passa al Pirineu català que no pas al que passa a la resta del Pirineu occità.

Així doncs, mentre que la promoció social de l'occità a l'estat francès ha estat històricament quasi nul·la més enllà dels esforços duts a terme per associacions o entitats de caràcter privat, que han aprofitat eventualment les esclotxes de la legislació per a fer un salt a les instàncies oficials (com ara l'ensenyament públic), no ha estat així a la Vall d'Aran, on hi ha hagut una promoció recent de la llengua al nivell de l'estatus jurídic i de la implantació en l'àmbit de l'ensenyament i els mitjans de comunicació (Viaut, 1987; Suïls & Huguet, 2001). Val a dir que, atès que en territori administrativament francès la transmissió intergeneracional de la llengua s'ha vist en gran mesura interrompuda,⁶ la comunicació transfronterera al curs alt de la Garona, ni que siga a nivell local, suposa ben sovint recórrer a segones llengües (francès o castellà) des de fa dècades.

En funció del que hem exposat, és clar que per al cas ribagorçà tractem amb una realitat que tot just fa alguns anys que s'ha vist alterada d'acord amb la presència d'un límit administratiu (Alturo, 1986): els anys que fa que hi ha efectivament una gestió política diferenciada, pel que fa als afers culturals i singularment lingüístics (lligada a l'escolarització, als mitjans de comunicació públics i als usos lingüístics de l'administració entre altres), entre una banda i l'altra de la frontera catalanoaragonesa.

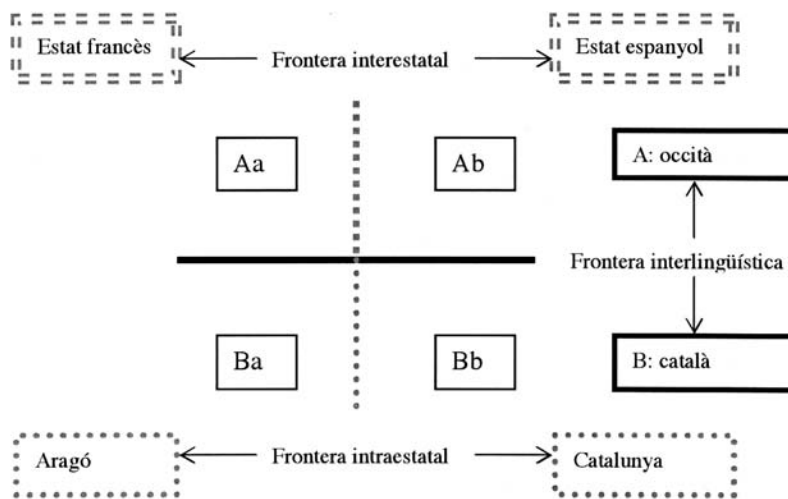
En una certa perspectiva, el procés que ací comença a donar senyals podria menar a l'obsolescència de les característiques particulars del dialecte ribagorçà arreu del seu territori; en una altra, es podria arribar a aqueix estat de coses tan sols en una part del territori, una part delimitada per la separació administrativa, que esdevindria també lingüística per a una sèrie de trets que resulten definidors de la varietat ribagorçana. Hom està, en aquest punt, temptat de dir que se'n seguirien conseqüències quant a mentalitat i percepció de les diferències lingüístiques: si aquestes troben la seua inflexió en la frontera administrativa, efectivament la identitat etnolingüística acaba per trobar-hi el límit del seu abast i el procés pren força en cada vessant separadament. Possiblement no és així, sinó que, tal com il·lustren sovint les anàlisis en termes de sociolingüística històrica, són les mentalitats i les percepcions les que s'avancen i al cap del temps fan coincidir amb elles el panorama al qual s'apliquen. En processos d'aquest estil, els canvis solen ser dràstics un cop es donen les condicions.

Per al cas aranès, en canvi, el que deriva de l'existència de la frontera interestatal és ja una realitat establerta: el context sociolingüístic aranès (Suïls & Huguet, 2001; Viaut, 1987) és ben diferent del que trobem Garona avall (Wüest & Kristol, 1993); ni els aspectes identitaris (Lapresta, 2004), ni les expectatives (Suïls & Huguet, 2001), ni el que és plantejable en termes de planificació lingüística coincideix (Suïls & Huguet, 2003 i 2007; Suïls *et al.*, 1998). És gràcies al seu «endarreriment» i al seu aïllament que l'Aran ha mantingut la llen-

gua pròpia fins a les portes del segle XXI sense que hi puguem trobar indicis importants de cap procés de substitució lingüística (si la llengua autòctona és minoritària al seu propi territori és degut a factors demogràfics). I, el que és important, la identitat lingüística aranesa es lliga amb la llengua occitana en la varietat parlada sobre el territori aranès, un factor que cal tindre molt en compte a l'hora de reforçar les actituds de lleialtat lingüística.

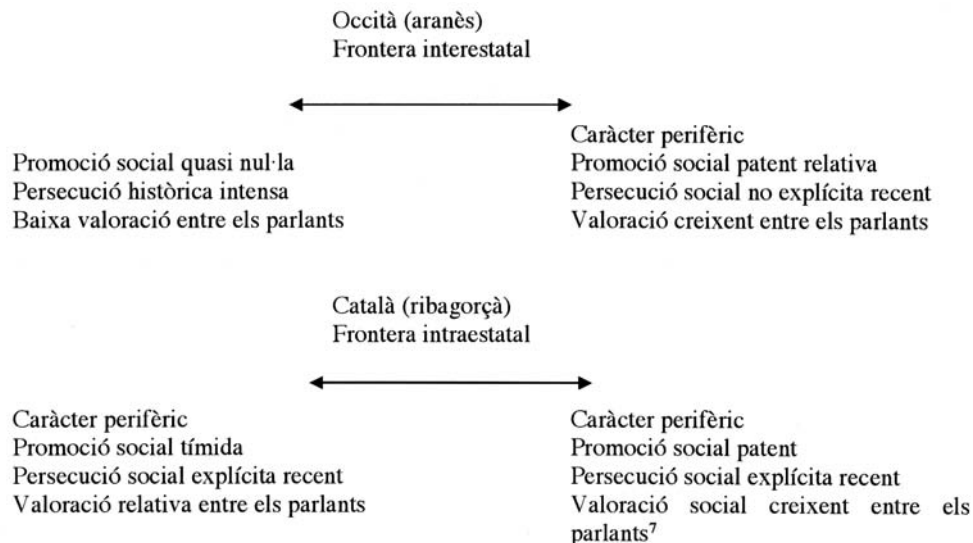
Políticament, hom diria que la que separa els estats espanyol i francès a la Vall d'Aran i la que separa Catalunya i l'Aragó dins de l'estat espanyol són fronteres fossilitzades des de la perspectiva diguem-ne conflictual (remetem als capítols inicials de Sahlins [1993] sobre la idea de fronteres actives o inactives). En el terreny lingüístic no és pas així, atès que tant en un cas com en l'altre ens trobem amb una mateixa llengua, a ambdós costats de la línia fronterera, sota contextos sociohistòrics ben diferents; en la mesura que en tots dos casos tenim processos patents de planificació lingüística que afecten desigualment un i altre costat de la frontera, i en la mesura que en tots dos casos es constata la continuïtat transfronterera de la llengua objecte de planificació, és obvi que no ens movem en un panorama estàtic.

Però els contrastos que tractem ací tenen un punt addicional que els fa interessants: en el límit francoespanyol, es tracta del contrast entre l'aplicació sense paliatius de la ideologia decimonònica de l'estat-nació i l'aplicació, no sense dificultats, d'un principi de respecte a la diversitat cultural. En el cas catalanoaragonès, es tracta d'observar quin és el paper de la diferenciació administrativa allà on la resta de factors van en un altre sentit (Vernet, 1992, per als contrastos quant a tractament jurídic de la diversitat lingüística). Resumim el panorama en el gràfic ací davall i en l'esquema que hi segueix.

1. La superposició entre fronteres administratives i lingüístiques al Pirineu central

2. Els contrastos sociolingüístics al si de cadascun dels dominis lingüístics considerats

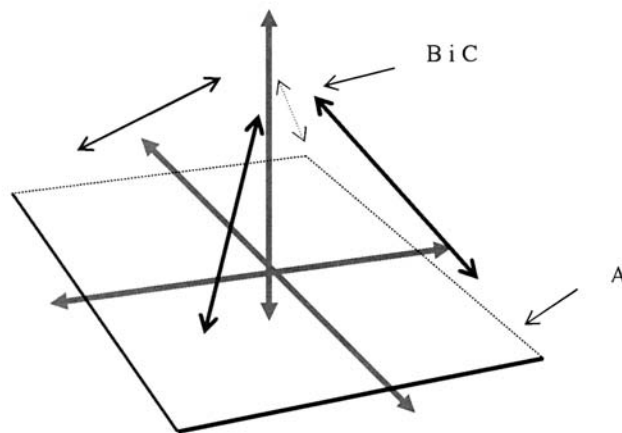
És difícil atribuir un caràcter perifèric a l'occità que trobem a tocar del costat septentrional de la frontera interestatal. Ho és en relació amb el conjunt de la llengua, ben segur, i ho és en relació amb una certa referència d'ús lingüístic per al gascó o per al llenguadocià⁸. Però el caràcter perifèric, per al que ens interessa ací, hauria de derivar d'un joc de contrastos que difícilment podem trobar en la mesura que no hi ha un ús prou viu de la llengua autòctona sobre el territori ni una difusió patent de les referències d'ús que esmentem. No és tan així per al cas aranès, on l'extensió àmplia del coneixement (si més no passiu) de la llengua autòctona permet també l'accés a textos orals i escrits produïts en aquelles varietats i altres de caràcter menys general, conegudes i en alguna mesura tingudes en compte pels actors de la planificació lingüística local: per exemple, en el moment mateix de l'adopció d'una normativa ortogràfica per a l'aranès, l'existència d'una referència panoccitana va ser tinguda en compte, i així mateix en el moment que aquella normativa ha estat revisada (Comission..., 1982 i 1999).

2. Variable territorial i llengua estàndard

El que hem exposat en apartats anteriors sobre les circumstàncies que caracteritzen l'estat francès es pot entendre com la interacció entre la diversitat lingüística territorial i l'exigència administrativa i ideològica d'unitarietat lingüística (administrativament per raons de funcionalitat de l'aparell estatal, ideològicament en funció dels principis en què es fonamenta l'estat-nació).

L'aplicació d'una idea de llengua estàndard és, doncs, pròpia de qualsevol aparell de gestió administrativa, i sol prendre com a referent l'oposició entre els usos populars i col·loquials «baixos» i els «elevats» que es relacionen amb l'àmbit de la formalitat i amb l'hàbit lingüístic (públic) de les classes altes (línia grisa vertical). Aquesta oposició s'entrecrua amb la variació dialectal (que en un principi és neutra en termes de valoració social). Sobre aquest encreuament se superposa la construcció d'un estàndard, que sol anar lligada a un procés de territorialització (A, en la figura ací davall) en el sentit de Sahlins (la definició d'uns límits territorials), a l'adquisició de prestigi per part de determinades classes socials, i al reforçament d'un centre geogràfic, amb les derivades lingüístiques que se'n segueixen (B i C en la figura: els hàbits lingüístics de la classe prestigiada, generalment, tenen un component geogràfic en el sentit que tenen com a referent una varietat dialectal més o menys concreta, per això B i C no són separables en el gràfic). Lamuela (1994: esp. 31 i seg.) explica com els registres poden anar associats a grups socials, entre els quals es pot comptar grups caracteritzats per l'origen geogràfic.

Se sol superposar totes aquestes dimensions en una figura piramidal que vol representar-ne la imbricació: funcionalitat en l'eix vertical, territorialitat en l'eix horitzontal.

3. Superposició de la dimensió territorial i la dimensió d'estatus lingüístic

Es pot tractar la representació piramidal d'una manera genèrica, tot considerant, a l'estil de Viaut (2007: 59-60), una relació entre l'eix d'abscises, que contempla els aspectes purament espacials, i l'eix d'ordenades, que contempla factors complexos com ara l'estatus atribuït a la llengua, d'on deriva per exemple l'atribució de funcions, etc. Existeix, efectivament, una «aire du standard», però s'escau preguntar-se per la forma dels seus límits. El punt de vista de Viaut, com el de Pailhé (2007), deixa de banda la consideració de la llengua des del punt de vista del lingüista o del dialectòleg. Tanmateix, ací volem anar a la

confluència entre territori lingüístic i territorialitat com a noció sociolingüística per tal de veure com la segona es projecta sobre el primer, és a dir com el procés de territorialització de la llengua (que implica la implantació d'un estàndard) incideix en la forma dels límits territorials d'aquesta.

3. La variable territorial

Les llengües minoritzades solen mostrar relacions peculiars entre la varietat estàndard i les variants geogràfiques. Ja sabem que aquelles llengües pateixen un grau apreciable de mimetisme envers les llengües dominants, que solen proveir-les de neologismes i de modismes diversos, a més d'interferir molt intensament en la codificació de girs discursius que marquen graus de formalitat. La variació funcional en una llengua minoritzada, doncs, pot tendir a quedar percebuda com la simple oposició entre la llengua normativa i la més pura col·loquialitat i, en aquest segon nivell, la consciència (fonamentada o no) que es cau constantment en la incorrecció introdueix una sensació empipadora d'inseguretat que fa que l'usuari mitjà només tinga per bona la norma explícita. La «fugida» cap a la normativa, però, és un fet encara més visible en àmbits perifèrics on és especialment viva la dimensió espacial d'aquella oposició. Les àrees de frontera ens mostren, doncs, com pot quedar ràpidament implantada una idea rígida de correcció lingüística allà on la norma explícita ha comptat amb mitjans de difusió, en contrast amb el que s'esdevé just a tocar, on aquells mitjans només incidien indirectament.

En un mateix pla de lectura, una alternativa oposada a aquella rigidesa semblaria ser l'elevació a normatives de múltiples variants geogràfiques de la llengua (o, encara, la disgregació en normatives de caràcter local o la negació de ple de qualsevol proposta normativa unitària). En realitat, aquest tipus d'antiunitarisme, a vegades antinormisme, que pot aparèixer presentat com a resposta a una fi no desitjable dels parlars locals, no deixa de ser resultat d'una idèntica concepció rígida de la norma lingüística i per això és també freqüent en situacions de minorització lingüística. Independentment de judicis d'intencions, tant la negació de la norma com la idea que aquesta ha d'englobar al màxim possible de variants geogràfiques tenen a veure amb la idea que, efectivament, tot el que no s'hi contempla no sobreviurà.

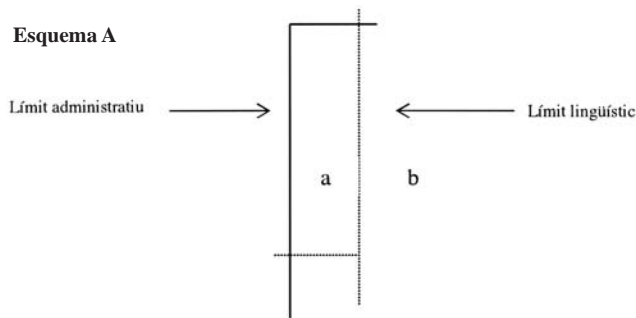
El cas concret que ens ocupa presenta la forma de l'esquema A que mostrem més avall, on determinades formes (a) que pertanyen a un dialecte perifèric tenen continuïtat a banda i banda de la frontera administrativa. Anomenem (a/b) trets que són concurrents (per exemple, variants morfològiques d'un mateix temps verbal, d'un mateix possessiu, etc.), de caràcter geogràficament perifèric, que marquen un decalatge entre les fronteres administratives i el contrast intralingüístic, i que són objecte d'alteració en funció d'aquesta circumstància. El que caracteritza els trets de tipus (a), doncs, no és tant el factor geogràfic

transfronterer com el fet de quedar marcats com a perifèrics en relació amb la concepció que els parlants tenen de la llengua comuna; en aquest punt, l'extensió geogràfica és un factor secundari enfront del judici dels parlants: on és que situen el locus, el centre geopolític d'aquesta realitat lingüística que els confereix identitat com a parlants que en són.⁹

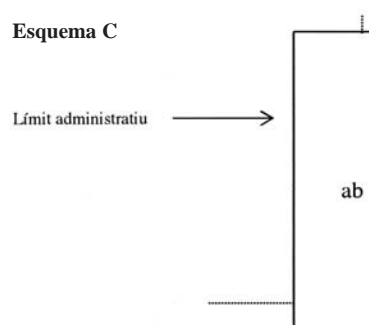
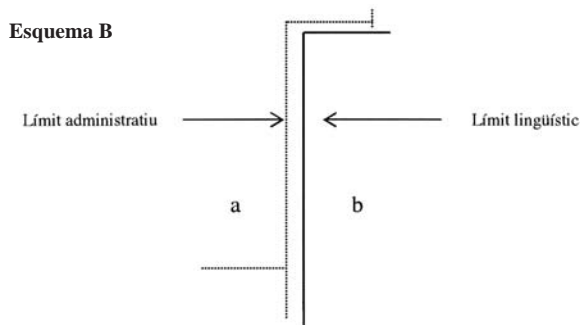
L'esquema B resulta de l'aplicació d'un criteri estricte de territorialitat a la validesa de la llengua normativa, amb un resultat previsiblement conseqüent pel que fa als contrastos (a/b), en detriment de les variants autòctones (a), que poden conservar la seua vigència fora d'aquest espai.

Inversament, l'esquema C resultaria d'admetre aquells trets com a igualment vàlids normativament. És a dir que la norma lingüística es caracteritzaria per la presència de nombroses formes concurrents que corresponen a variants geogràfiques.

Dit altrament: en B la llengua normativa es projecta de manera exclouent sobre els fets de parla i esborra els contrastos (a/b); en C la normativa fa seus els trets de parla sense jerarquitzar-los funcionalment.

4. Esquemes sobre la superposició entre fronteres administratives i isoglosses, i dos resultats possibles a partir de l'establiment de la llengua estàndard

4. El cas ribagorçà

En termes de funcionalitat, en aquesta àrea la difusió del model normatiu de llengua ha tendit a perllongar sentiments de menysteniment en relació amb les varietats de la col·loquialitat, que hi són distants.

Quant a territorialitat, el domini lingüístic no és administrativament continu: el paper dels agents planificadors és molt secundari allà on administrativament no actuen. D'altra banda, pel que fa a la percepció dels parlants, Alturo (1986) observa com en alguns casos s'afirma que els parlars occidentals tenen un caràcter més aragonès enfront de la catalanitat més visible a la banda oriental. El mateix hem pogut constatar en treball de camp més recent, independentment de la banda d'origen geogràfic dels informants i sense que aquestes afirmacions tinguessen necessàriament un valor més o menys pejoratiu.

Els trets (a/b) en ribagorçà que ens poden fer d'exemple serien pràcticament els mateixos que ens han de servir per a caracteritzar el dialecte, especialment en una panoràmica contrastiva est-oest (per contra, en sentit nord-sud mostren més continuïtat, també més enllà de l'eix pirinenc). I, en concret, per a l'alt ribagorçà, es pot ben dir que una descripció així ens fa veure que aquesta varietat és un dialecte fronterer en tot el sentit del terme. En l'esquema A, el contrast (a/b) és entre:

- a: formes específiques ribagorçanes, amb continuïtat transfronterera;
- b: formes no específiques del ribagorçà, d'àmbit general i normatiu.

Alguns casos de trets (a):

- a. l'absència de fricatives i africades palatals sonores (gent [tʃen], formatge [for'matʃe]);
- b. la palatalització de *l* en grups *pl, fl, bl...* (p^lat, f^lor, b^lanc...);
- c. la triple diferenciació –ava –eva –iva en els imperfets (*cantava, voleva, dormiva*);
- d. el caràcter obligatòriament transitiu i impersonal del verb caldre (*allò no me ho cal*);...

Ens centrarem en dos casos concrets que podem observar i que resulten especialment interessants per l'especificitat geogràfica que els caracteritza.

Un primer exemple el trobem en la forma que pren la distribució dels verbs *ser* i *haver* en ribagorçà (se'n pot trobar més detalls a Suïls, 2006 i en premsa). Les formes autòctones no presenten verb *haver* en imperfet:

Era arribat
Era portat allò
Hi era deu cases

I això té extensions fora de l'imperfet estricte:

Hi ha estat cases

No penso que hi fos tantes cases

Alguns estudis sobre la realitat sociolingüística ribagorçana indiquen una valoració desigual en relació amb formes (a) i formes (b) que confrontem ací davall:

Formes (a):

Era arribat

Era portat allò

Hi era deu cases

Hi ha estat cases

No penso que hi fos tantes cases

Formes (b):

Havia arribat

Havia portat allò

Hi havia deu cases

Hi ha hagut cases

No penso que hi hagués tantes cases

Un segon exemple fa referència a la morfologia dels pronoms febles en alt ribagorçà, que presenten formes plenes (formes (a)) com:

Mi	<i>mi diu allò</i>	<i>porta-mi cap a casa</i>
Ti	<i>ti diu allò</i>	<i>posa-ti de costat</i>
Si	<i>si pensen allò</i>	<i>prendre-si tot allò no pot ser bo</i>
Mos	<i>mos diu allò</i>	<i>prendre-mos allò no va ser bo</i>
Vos	<i>vos diu allò</i>	<i>prendre-vos allò no va ser bo</i>

On les normatives (formes (b)) foren:

Em/'m	<i>em diu allò</i>	<i>porta'm cap a casa</i>
Et/'t	<i>et diu allò</i>	<i>posa't de costat</i>
Es/'s	<i>es pensen allò</i>	<i>prendre's tot allò no pot ser bo</i>
Ens/'ns	<i>ens diu allò</i>	<i>prendre'ns allò no va ser bo</i>
Us	<i>us diu allò</i>	<i>prendre-us allò no va ser bo</i>

Tal com posen de manifest Alturo (1995) i Alturo & Turell (1990), l'estat de coses a la banda oriental de la frontera, concretament al Pont de Suert, indica la presència de diversos canvis en curs, que afecten com a mínim la distribució peculiar d'*haver* i *ser* que hem descrit breument (s'imposen les formes tipus (b)) i també l'absència de fricatives i africades palatals sonores (s'imposa la pronúncia [ʒen] en lloc de [tʃen], per exemple). El procés, ben probablement, afecta un bon nombre d'altres trets particulars del ribagorçà, com ara el cas dels pronoms de complement que hem exposat, i troba la seua explicació en factors sociodemogràfics juntament amb l'impacte dels mitjans de comunicació i l'escolarització. En qualsevol cas, sembla que tal cosa no es produeix en la banda occidental de la frontera catalanoaragonesa (tot i que caldria saber, per al costat oriental, quina és l'extensió del fenomen fora del Pont de Suert). Un indicador d'aquest estil el podem trobar en el cas de la pronúncia palatal dels grups *pl*, *fl* i similars: aquesta realització ha pràcticament desaparegut al Pont de Suert i, per exemple, subsisteix a la vall de Boí només en persones d'edat (possiblement sempre per sobre dels seixanta anys).

Els fets, doncs, ens suggereixen almenys dos circumstàncies importants: en primer lloc, que l'alt ribagorçà compta amb una valoració més aviat baixa per part dels seus parlants, que tendeixen a abandonar-ne els trets més particulars a favor d'una varietat més neutra i d'atribució geogràfica menys marcada; en segon lloc, que aquesta dinàmica mena a un decalatge entre la banda occidental i oriental de la frontera, entre el manteniment i l'esborrament de les peculiaritats ribagorçanes.

5. El cas aranès

En aquest cas, en la mesura que els agents de planificació actuen sobre un ús vigent de la llengua (circumstància que amb prou feines es dóna enllà de la frontera estatal), és evident que la difusió d'una varietat normativa no ha condemnat al desús les formes locals, atesa la proximitat entre la llengua normativa i les formes autòctones, el poc valor integrador, encara, de la llengua autòctona en relació amb la immigració, i l'absència d'una idea patent sobre on cal situar el «bon» aranès.¹⁰

Quant a territorialitat, el cas aranès és certament particular, atès que en la pràctica el model difós a l'escola i les institucions té una base local i no va ser concebut per a tindre aplicació més enllà del territori administratiu estricte.

Els trets (a/b) que fan al cas són els que indiquen la continuïtat de l'aranès cap als parlars coseranesos immediatament consecutius enllà de la frontera estatal. Carrera (2006) remarca que efectivament el baix aranès (singularment alguns trets del parlar de Bausen i Canejan) mostra aquesta continuïtat. No creiem, però, que això ens permeta de qüestionar l'especificitat de l'aranès en aquest context del gascó sud-oriental. No hi

ha cap contradicció entre això i constatar l'estreta relació de l'aranès amb el luixonès, els parlars de l'entorn de Sant Beat, o el comengès en general. La insistència en les semblances específiques entre el parlar de Bausen i Canejan i els seus veïns septentrionals, per contra, no fa sinó donar a entendre que ens trobem en una petita àrea a/b tal com l'hem definit en l'esquema (la dels trets baix-aranesos que connecten amb el que hi ha enllà de la frontera) i que la resta de l'aranès és efectivament un parlar específic. (a/b) serien, en aquest cas:

- a: formes amb continuïtat cap al coseranès immediat;
- b: formes de l'aranès central, sense continuïtat transfronterera immediata.

Alguns exemples que podríem assenyalar per al cas:

- a. el manteniment de la forma *eth* com a article masculí singular davant inici vocàlic (*eth òme*) davant el cas aranès general, on *eth* canvia en *er* en aquests contextos (*er òme*);
- b. el manteniment residual de l'aspiració gascona (*hame*: ['hame] vs. ['ame]);
- c. la freqüència més elevada de l'enunciatiu *que* (*que pensi, que parlam...*)...

Posada en termes dialectològics, la constatació de la continuïtat transfronterera té un pes molt relatiu: al capdavant, entre varietats d'una mateixa llengua tothom espera trobar més semblances que diferències. Però portada al terreny de la planificació del corpus i de les propostes normativitzadores se'ns fa menys neutra.

Un exemple tindria a veure amb la distribució dels auxiliars *èster* i *auer*. En aranès el contrast s'ha esborrat, com va passar a grans trets en català (tret dels parlars septentrionals i de casos residuals: Suïls, en premsa). La distribució complementària *èster-auer* continua vigent en la resta de l'occità (formes (a) en el llistat ací davall), però per a l'aranès podem dir que hi ha un sol auxiliar *auer*, que mostra les mateixes peculiaritats que el català nord-occidental quant a contrast entre concordança i no concordança amb el subjecte (formes (b)), és a dir que els verbs intransitius no fan concordança quan el seu subjecte és de nombre indefinit:

Formes a:

Qu'ei arribat Joan

Qu'a portat aquerò

Que passa tres mainatges/

Que son passats tres mainatges

Formes b:

A arribat Joan

A portat aquerò

Passe tres mainatges/

A passat tres mainatges

Aquestes formes (b) són les d'ús comú en l'aranès oral i escrit, i no és menys així en contextos d'ensenyament *de* l'aranès i *en* aranès.¹¹ Tanmateix, Carrera (2007) fa referència a usos residuals de formes (a) als enclavaments més baixos de la Vall d'Aran, i proposa aquesta distribució com a preferible en contextos formals per a tot l'àmbit aranès.

Cal comptar que, llavors, l'alternança entre formes (a) i (b) no seria només entre l'ús de dos auxiliars o un de sol, sinó també entre dos criteris diferents quant a la concordança entre el verb i el seu subjecte.

Un altre exemple fa referència a la distribució aranesa dels pronoms febles, que en la forma d'ús comú en els materials didàctics correspon a grans trets al que és propi de la zona central i oriental de la vall. En l'esquema, doncs, aquestes són les formes (b), de les quals mostrem alguns exemples, per raons expositives, en primer lloc:

Formes (b):

Me	<i>me ditz aquerò</i>	<i>digue-me aquerò</i>	<i>m'a dit aquerò</i>
Te	<i>te ditz aquerò</i>	<i>mete-te aquerò</i>	<i>t'a dit aquerò</i>
Se	<i>se diden aquerò</i>	<i>pregue-se aquerò</i>	<i>s'an dit aquerò</i>

Aquestes formes presenten elisió tan sols cap a la dreta, tal com veiem en els exemples de més a la dreta, i no pas cap a l'esquerra (exemples del mig).

A l'extrem septentrional, a la part més baixa de la vall, trobem les formes (a), del tipus:

Formes (a):

Em/'m	<i>em ditz/que'm ditz aquerò</i>	<i>entà portà'm aquerò</i>
Et/'t	<i>et ditz/que't ditz aquerò</i>	<i>entà portà't aquerò</i>
Es/'s	<i>es diden aquerò/que's diden aquerò</i>	<i>entà meté's aquerò</i>

Aquestes formes, òbviament, presenten elisió cap a la dreta i cap a l'esquerra, i no només amb l'enunciatiu *que* (*que'm ditz aquerò*) sinó també amb infinitius, on per raons de coherència fonètica cal esborrar l'acabament -r i accentuar la vocal final si la regla ortogràfica ho demana (exemples de la dreta).

En els materials didàctics produïts des dels centres d'ensenyament, i en general en qual-sevol text oficial en aranès, les formes que ens trobem per a les tres persones verbals (in-

cloent el reflexiu) es poden resumir d'acord amb aquest quadre (deixem de banda alguns resultats d'elisió consonàntica, generals a tot l'aranès i que no són rellevants ací):

		Singular	Plural
la pers.		<i>me / m'</i>	<i>mos</i>
2a pers.		<i>te / t'</i>	<i>vos</i>
3a pers.	ac.m.	<i>lo (le) / l'</i>	<i>les</i>
	ac.f.	<i>la / l'</i>	<i>les</i>
	dat.	<i>li (le / l')</i>	<i>les</i>
reflexiu		<i>se / s'</i>	

Tan sols indiquem una forma secundària (*le*), pròpia del baix aranès i que apareix de tant en tant en funció de l'origen de qui parla o escriu.

Val a dir que explícitament no es consideren incorrectes ni inapropiades les formes baix-araneses (a) que hem esmentat més amunt, i així ho cal entendre a partir de l'apartat que Comission (1999) dedica a l'apostrofació. Tot i que són igualment correctes, es podria dir que les formes baix-araneses no són prioritzades.

En contrast amb això, Carrera (2007) proposa un quadre de pronoms febles que inclou de manera no diferenciada les formes baix-araneses de Bausen i Canejan, tal com les hem descrit més amunt com a formes (a),¹² la qual cosa fa augmentar considerablement el nombre de morfemes:

		Singular	Plural
la pers.		<i>me / m' // em / 'm</i>	<i>mos</i>
2a pers.		<i>te / t' // et / 't</i>	<i>vos</i>
3a pers.	ac.m.	<i>lo, le / l' // au / ù</i>	<i>les</i>
	ac.f.	<i>la / l'</i>	<i>les</i>
	dat.	<i>li, le / l' // au / ù</i>	<i>les</i>
reflexiu		<i>se / s' // es / 's</i>	

D'acord amb el que hem exposat anteriorment, aquest inventari no només té incidència en el nombre de formes amb què hem de comptar sinó que també té implicacions ortogràfiques diferents segons quines utilitzem (especialment visibles en les combinacions amb infinitius).

Resta oberta la pregunta: atès que parlem del domini occità, té sentit aplicar un model de validesa local a l'aranès? El cas ribagorçà i el cas aranès s'assemblen i són inversos al mateix temps: mentre que en un ens trobem amb característiques que no són normatives i queden circumscrites a l'oralitat d'àmbit local i/o a la col·loquialitat, en el segon ens trobem que les formes locals són les prioritzades en contextos formals, mentre que les més esteses territorialment, de caràcter transfronterer, no hi són presents en la pràctica. El nostre esquema és de caràcter sociolingüístic, i per això és invers en aparença: territorialment, les formes (b) són perifèriques en l'àmbit gascó, mentre les formes (a) són les més difoses (de manera general, el tipus baix-aranès de complements pronominals va lligat a la presència de l'enunciatiu *que*, de caràcter quasi pangascó però infreqüent a la resta de la vall). Però en un context estrictament aranès són les formes (a) les perifèriques. Les relacions entre centre i perifèria, en la descripció que hem exposat de bon començament, tenen a veure amb el que és sostingut des de les institucions: la llengua normativa, la llengua de la formalitat, de l'ensenyament, de l'escrit, etc. Aquest context d'actuació de les institucions arriba on les fronteres administratives ho determinen i, en la mesura que en el cas aranès aquestes han contribuït a definir un àmbit identitari i administratiu específic, una realitat com aquesta no es pot obviar a l'hora de la planificació lingüística, també a l'hora de l'actuació normativitzadora.

Ara bé, els darrers anys en la política lingüística aranesa es caracteritzen per una falta evident de planificació en aquest sentit. Falta, sense anar més lluny, l'oficialització d'una normativa explícita tret de l'aspecte purament ortogràfic; no hi ha un diccionari normatiu ni una gramàtica normativa «oficial».

Tot i això, determinades propostes més o menys explícites han estat implementades, i vehiculen, fet i fet, una norma d'ús que es veu reflectida en materials de difusió com ara eines de suport a l'ensenyament o cursos de llengua adreçats a població adulta, autòctona o forana, la majoria dels quals han estat elaborats pel Centre de Recursos Pedagògics de Viella, pel col·lectiu de mestres, o en el seu moment pel Conselh Generau d'Aran (n'hem citat alguns exemples més amunt). Les característiques d'aquesta norma d'ús, al capdavant, deriven de l'especificitat lingüística aranesa, la centralitat geogràfica (el parlar del centre de la vall) sense excloure de ple les diferents varietats locals internes, i l'adopció d'un criteri d'occitanitat a l'hora d'afrontar la interferència catalana o castellana.

6. Síntesi, conclusions i propostes

En els primers apartats d'aquesta contribució hem aportat molta més informació sobre l'àmbit occità de l'estat francès que no pas sobre la resta d'àmbits presos en consideració. La raó, bàsicament, és que el que s'esdevé a l'estat francès al llarg dels segles XIX i XX en relació amb les llengües autòctones ens forneix una imatge molt clara de com actuen his-

tòricament els processos de substitució lingüística. D'altra banda, el cas aranès i ribagorçà són prou més ben coneguts i no presenten cap fet rellevant, en aquest terreny i passat el període «constitutiú» medieval, que demane una atenció específica. Les coses s'han començat a alterar, en el cas aranès i en el cas ribagorçà, només en el darrer terç del segle XX, i això constitueix l'objecte d'atenció dels apartats 4 i 5.

La nostra anàlisi no vol ser només una contribució explicativa, sinó també una proposta d'actuació. Per al cas aranès, passats una vintena d'anys d'oficialitat de la llengua autòctona, ni en l'àmbit del lèxic ni en el de la gramàtica tenim una proposta que puguem prendre per explícitament oficial. Pensem que és el moment d'elaborar aquestes eines, i que aquesta elaboració ha de tindre en compte la importància dels factors identitaris, sobre els quals sabem força més coses avui que no pas fa alguns anys, i que mantenen el lligam entre la territorialitat (diguem-ne «aranèsitat») i la lleialtat lingüística (sense respondre necessàriament a una actitud localista ni a una negació de l'occitanitat: Lapresta, 2004). En essència, l'actuació hauria de passar per la consolidació de les pràctiques implícitament establertes al llarg del procés d'implantació de la llengua en l'ensenyament, amb la tasca d'elaboració lingüística que aquest ha comportat.

Quant al cas ribagorçà, els decalates que s'anuncien entre un i altre costat de la frontera administrativa només poden veure's compensats per una nova estratègia en la implementació de la normativa lingüística, mitjançant la necessària compatibilització d'aquesta amb la difusió d'un coneixement aprofundit de la pròpia varietat autòctona, en una dinàmica generadora d'actituds positives cap a la identitat lligada al territori i a les seues especificitats. No creiem estar proposant un exercici gratuït de política cultural; al contrari, és des de la valoració de la llengua en la seua manifestació immediata i vinculada al nostre àmbit territorial més pròxim que s'enforteix en nosaltres el coneixement de la llengua en el seu conjunt, i es facilita tant la solidaritat amb els qui la parlen en altres varietats com l'interès per la diversitat de la llengua mateixa i de les altres llengües del nostre món.

En un cas com en l'altre, ribagorçà i aranès, tractem amb la realitat dual d'una llengua i les seues varietats territorials, i amb el plantejament sobre si cal emfasitzar un dels dos aspectes o tots dos poden ser tractats complementàriament. En el cas ribagorçà, hom planteja ací l'oportunitat de dignificar la varietat territorial sense entrar en un dilema amb l'evidència de la unitarietat de la llengua. En el cas aranès, les mateixes prevencions es plantegen a l'hora de reforçar la necessària lleialtat a la llengua en la seua realitat directa i quotidiana. En tots dos casos, el reforçament d'actituds positives envers les varietats territorials hauria de ser la via per a bandejar l'efecte disgregador de les fronteres, sempre que el paper de la llengua estàndard fos entès com a complementari envers aquelles.

Notes

- 1 Martel (1987) fa una anàlisi de la idealització (i de fet la creació) del «Midi», que podem veure com a part del procés de substitució cultural «cap enfora» en termes de Sahlins.
- 2 És, doncs, important, quant a aquests aspectes, l'anàlisi sociolingüística de la Revolució Francesa, atès que s'hi fan explícits molts dels prejudicis i principis de la política lingüística i cultural dels estats occidentals dels nostres dies (especialment en els testimonis que ens han pervingut d'Henri Grégoire i del diputat Barrère): Balibar & Laporte (1974) i Certeau *et al.* (1975) són imprescindibles per a entendre la dinàmica lingüística que implica la Revolució Francesa, en el segon cas molt més centrat en els aspectes més pròpiament lingüístics; Renzi (1980: caps. III-VIII) fa una anàlisi de la producció en legislació lingüística per part de la Convenció i l'Assemblea; Schlieben-Lange (1996) analitza el paper de la llengua uniformada com a instrument estatal (l'anàlisi, doncs, se centra en el francès, però té implicacions evidents per a la resta de llengües); Alén (1999) i Boyer *et al.* (1989) analitzen la documentació produïda, en i sobre occità, en el període revolucionari. Sobre Grégoire, Renzi (1980: cap. III) en transcriu el famós qüestionari i en fa una interpretació; Certeau *et alii.* (1975: apèndixs) aporten textos de legislació lingüística revolucionària i diverses respostes al qüestionari de Grégoire; Viana (1995) tradueix les parts més interessants de l'informe de Grégoire a l'Assemblea.
- 3 Entenem estàndard en termes amplis: tant la llengua normativa com, més difusament, el que en podríem dir referència d'ús no necessàriament explícita (per a aquesta discussió, vg. Lamuela [1994]).
- 4 Altres possibilitats són imaginables, com ara el fet que en una banda del territori s'aplica una política lingüística expressament contrària a la varietat minoritzada en favor de la llengua de l'estat (que representaria llavors l'única varietat estàndard en joc).
- 5 Per a la Franja d'Aragó, remetem a la important contribució d'Espluga & Capdevila (1995); per al cas aranès, Lapresta (2004), Suïls (2002) i Suïls & Hugué (2001 i 2007).
- 6 Wüest & Kristol (1993), i més concretament la part dedicada a enquestes sociolingüístiques, és de gran interès per a entendre la situació al Coserans, com ara Pedretti *et al.* (1993). Se'n conclou que la pràctica de l'occità ha quedat reduïda a una proporció minoritària en extrem entre els més joves (a l'entorn d'un 5% l'han rebut dels pares, tot i que hi ha diferències apreciables —fins a un 20%— entre el medi rural i el medi semiurbà), però al mateix temps es manté un nivell prou alt de competència passiva i, sobretot, una actitud en general favorable a la llengua autòctona i a la seua promoció. Tanmateix, això no fa menys diferent la situació coseranesa de la situació aranesa.
- 7 La comparació es podria fer en base als factors de classificació de les situacions de minorització lingüística, aplicats per Fishman (1991), d'acord amb una finalitat última d'inversió del procés de substitució lingüística. Apliquem aquest altre esquema, potser massa reduït, per raons expositives i d'acord amb l'argumentació que més avall sostindrem.
- 8 Fem referència a les propostes, no exemptes de discussió, que es poden derivar de l'obra d'Alibert, Lafont, Teulat, Taupiac, Palay, Hourcade... i a l'ús literari dels autors llenguadocians (que poc o molt assagen un occità anomenat «referencial») i gascons; i sobretot a l'ús no literari en publicacions periòdiques com ara *La Setmana* (que mira de posar en pràctica un model bi o tricèfal gascó-llenguadocià o gascó-llenguadocià-provençal amb petites concessions a altres varietats, o mínimes variants d'aquests tres).
- 9 Adaptat a la tipologia de Viaut (2007: 55) l'esquema A resulta tant de la situació de «territoire linguistique excédant sans discontinuité le territoire politico-administratif principal» com de l'anomenada «adéquation coïncidente». El primer fóra el cas català (tot i que en el nostre cas no es tracta d'un límit interestatal) i el segon fóra el cas aranès, on dins de l'estat es fa coincidir àrea lingüística amb àrea administrativa, tot i que aquesta àrea lingüística té continuïtat fora de l'estat.
- 10 Cal aportar dos puntualitzacions: els parlants aranesos solen percebre el baix aranès com a influenciat pel francès o menys pròpiament aranès, el mateix que per a l'alt aranès, que veuen marcat per la proximitat amb el català. És per això que no és infreqüent el judici que el centre de la vall és l'indret on s'ha parlat tradicionalment l'aranès més pròpiament dit (Suïls *et al.*, 1998).

- 11 Es pot citar, a tall d'exemples, un bon nombre de documents que exemplifiquen aquest fet; sense anar més lluny, alguns que citem a la bibliografia: Vergés *et al.* (1990), Conselh (1998 a i b), Arenas (2001), Amiell *et al.* (1995).
- 12 Cal dir que en occità, d'acord amb el criteri d'ús de l'Institut d'Estudis Occitans, no hi ha una normativa que puguem prendre per explícita fora dels aspectes bàsics de l'ortografia. En morfologia, per dir-ho simplificadament, tot és lícit si segueix un determinat criteri de correspondència grafia-so que ve establert per l'anomenada grafia clàssica. Carrera (2007) és la primera contribució que estableix, per a l'aranès, afirmacions en termes prescriptius més enllà de l'ortografia.

Bibliografia

- ALÉN, M. C. (1999). *Quand le «patois» était politiquement utile. L'usage propagandiste de l'imprimé occitan à Toulouse durant la période révolutionnaire*. París: L'Harmattan.
- ALTURO, N.; i M. T. TURELL (1990). «Linguistic change in El Pont de Suert: the study of variation of /Z/», *Language Variation and Change*, 2, p. 19-30.
- ALTURO, N. (1986). *Canvi lingüístic al Pont de Suert*. Manuscrit. Tesi de Llicenciatura. Estudi General de Lleida.
- (1995). «La variació d'haver en català nord-occidental», dins M. T. Turell (ed). *La sociolingüística de la variació*. Barcelona: PPU.
- AMIELL, M.; A. CASES; M. J. ESTÉVEZ; C. PUENTE; i A. SALA (1995). *Parpalhòla 2. 4au trimesadèr*. Lleida: Servei de Publicacions de la Universitat de Lleida.
- ARENAS, J. (2001). *Aran, ua escòla entà un pòble*. Viella: Conselh Generau d'Aran.
- BALIBAR, R.; i D. LAPORTE (1974). *Le Français national, politique et pratique de la langue nationale sous la Révolution*. París: Hachette. (trad. castellana: *Burguesía y lengua nacional*. Barcelona: Avance, 1976)
- BALLANTINE, H. (1993). *Una croada als Pirineus (1894)*. Tremp: Garsineu.
- BIROT, P. (1937). *Étude comparée de la vie rurale pyrénéenne dans le pays de Pallars (Espagne) et de Couserans (France)*. París: J.-B. Baillièrre.
- BOYER, H.; G. FOURNIER; Ph. GARDY; Ph. MARTEL; R. MERLE; i F. PIC (1989). *Le texte occitan de la période révolutionnaire (1788-1800)*. Montpellier: AIEO.
- BRUNET, S. (1997). *La montagne vue par les montagnards. Haut-Comminges et Val d'Aran (fin XVIIe-XXe siècle)*. CNRS-Universitat de Tolosa-II Le Mirail.
- CARRERA, A. (2006). «Diàleg transfronterer en una cruïlla pirinenca. Coincidències lexicals d'Aran i Comenge», *Ripacurtia*, 4, p. 55-76.
- (2007). *Gramatica aranesa*. Lleida: Pagès.

CERTEAU, M. de; i D. JULIA, J. REVEL (1975). *Une politique de la langue. La Révolution française et les patois*. París: Gallimard.

Comission de còdi lingüistic (1999). *Normes ortografiques der aranés*. Viella: Conselh Generau d'Aran.

Comission entar estudi dera Normatiua lingüística aranesa (1982). *Nòrmes Ortografiques der Aranés*. Barcelona: Generalitat de Catalunya.

Conselh Generau d'Aran (1998a). *Curriculum der aranés*. Viella: Conselh Generau d'Aran.

————— (1998b). *Er aranés. Leis es estudis*. Viella: Conselh Generau d'Aran.

DAVEAU, S. (1959). *Les régions frontalières de la montagne jurassienne: étude de géographie humaine (Mémoires et Documents, 14)*. Lió: Institut d'Études Rhodaniennes de l'Université de Lyon.

ESPLUGA, J.L.; i A. CAPDEVILA (1995). *Franja, frontera i llengua. Conflictes d'identitat als pobles de l'Aragó de llengua catalana*. Lleida: Pagès.

WEBER, Eugen (1976). *Peasants into Frenchmen. The modernization of Rural France, 1870-1914*. Stanford University Press.

FISHMAN, J. (1991). *Reversing Language Shift*. Clevedon/Philadelphia/Adelaide: Multilingual Matters.

————— (1994) «Critiques of language planning: a minority languages perspective», *Journal of Multilingual & Multicultural Development*, 15 (2 & 3), p. 91-99.

GILLIS, R. (1973). «Un allemand du nord à Luchon et au Val d'Aran, en 1842», *Revue de Comminges*, vol. 86, p. 55-71.

GÓMEZ-IBÁÑEZ, D. A. (1975). *The Western Pyrenees. Differential evolution of the French and Spanish borderland*. Oxford: Clarendon Press.

LAMUELA, X. (1994). *Estandardització i establiment de les llengües*. Barcelona: Ed. 62.

LAPRESTA, C. (2004). *La identidad colectiva en contextos plurilingües y pluriculturales. El caso del Valle de Arán*. Tesi doctoral. Universitat de Lleida.

PAILHÉ, J. «Géographie des langues: problématique et application», dins VIAUT & LAMUELA, p. 65-85.

PEDRETTI, M.-G.; T. SOLDINI; i A. KRISTOL (1993). «Enquête en milieu scolaire: la connaissance du gascon dans la jeune génération», dins WÜEST & KRISTOL, p. 109-140.

PERRET, P. (1884). *L'Adour, la Garonne et le pays de Foix*. París: Lecène et Oudin.

PRESCOTT, J.R.V. (1969). *The geography of frontiers and boundaries*. Chicago: Aldine.

- RENZI, L. (1980). *La politica linguistica della rivoluzione francese*. Pàdua: Liguori Editore.
- SAHLINS, P. (1993). *Fronteres i identitats: la formació d'Espanya i França a la Cerdanya, s. XVII-XIX*. Vic: Eumo.
- SCHLIEBEN-LANGE, B. (1996). *Idéologie, Révolution et uniformité de la langue*. Sprimont: Mardaga.
- SOLER I SANTALÓ, J. (1906). *La Vall d'Aran (1906)*. Tremp: Garsineu, 1998, facsímil de la primera edició.
- SORRE, M. (1913). *Les Pyrénées méditerranéennes; étude de géographie biologique*. París: A. Colin.
- SUÏLS, J. (2002). «Langue occitane et identité territoriale dans le Val d'Aran», *Pyrénées*, 212 (*Langues et parlers pyrénéens*), quart trimestre, p. 355-360.
- (2004). «L'occità, llengua de la Vall d'Aran», dins PAYRATÓ, L. & F. X. VILA, (eds.) *Les llengües a Catalunya*. Barcelona: Fundació Caixa de Sabadell, p. 53-66.
- (2006). «Els auxiliars haver i ser en alt ribagorçà», *De lingua aragonensi*, 2, p. 63-72.
- (en premsa). «La distribució d'haver i ser en ribagorçà. Una aproximació», *Llengua & Literatura* (previst per a 2008).
- SUÏLS, J.; i R. FURNESS (1999). «The Occitan Language in the Aran Valley», dins A.-A. DAZZI GROSS, L. MONDADA (eds.), *Les langues minoritaires en contexte*, vol. II, *Les minorités en mouvement: mobilité et changement linguistique*, *Bulletin suisse de linguistique appliquée*, 69. Institut de Linguistique de l'Université de Neuchâtel, p. 135-150.
- SUÏLS, J.; i À. HUGUET (2001). «The Occitan speech community of the Aran valley», dins M. T. TURELL (ed.), *Multilingualism in Spain*. Clevedon: Multilingual Matters, p. 141-164.
- (2003). «La tasca normativitzadora per a l'occità aranès. Coexistència de normes i interferència lingüística», *Estudis Romànics*, XXV, p. 195-213.
- (2007). «Frontieres politiques es attitudes linguistiques: occitan en Catalogne espagnole et catalan en Aragon», dins VIAUT, p. 123-142.
- SUÏLS, J.; i R. SISTAC (2006). «Ribagorça: llengua en conflicte o llengua en pau?», *Ripacurtia*, 4, p. 43-54.
- SUÏLS, J.; À. HUGUET; i C. LAPRESTA (2001). «Una enquesta de coneixement i ús de les llengües a la Vall d'Aran. Comparació entre la situació a l'any 2000 i la situació a l'any 1984», *Llengua i ús (revista tècnica de normalització lingüística)* [Institut de Sociolingüística Catalana], 22 (3r trimestre), p. 61-65.

- SUÏLS, J.; J. GARRETA; À. HUGUET; i E. LLURDA (1998). *Multilingüisme a la Vall d'Aran. Identitat i transmissió de l'aranès*. Informe científic intern. Barcelona: Institut de Sociolingüística Catalana.
- VERGÉS, F.; C. PUENTE; i A. CASES (1990). *Aran 3*. Barcelona: Departament d'Ensenyament.
- VERNET, J. (1992). «La regulació del plurilingüisme a l'administració espanyola (1977-1990)», *Revista de Llengua i Dret*, 18 (desembre), p. 155-179.
- VIANA, A. (1995). «Henri Grégoire. Un programa en una direcció», dins *Aspectes del pensament sociolingüístic europeu*. Barcelona: Barcanova, p. 275-284.
- VIAUT, A. (1987). *L'occitan gascon en Catalogne espagnole: le Val d'Aran. Du vernaculaire au formel*. Bordeus: Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine.
- (2007) «Le territoire linguistique et ses limites», dins VIAUT & LAMUELA, p. 47-63.
- VIAUT, A. (dir.); i X. LAMUELA. (col.) (2007). *Variable territoriale et promotion des langues minoritaires*, Bordeus: MSHA.
- WÜEST, Th. J.; i A. M. KRISTOL (1993). *Aqueras montanhas. Études de linguistique occitane: le Couserans (Gascogne pyrénéenne)*, Tübingen/Basilea: Francke Verlag.